

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

*Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
(16 травня 2014 року)*

Випуск 5

Харків

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ВИРІШЕННЯ**

*Матеріали постійно діючого
науково-практичного семінару
(16 травня 2014 року)*

Випуск 5

Харків

який момент, без допомоги технічних засобів ознайомитись зі змістом процесуальної дії [3].

Для оптимізації процесу стенографування пропонується використовувати комп'ютерні системи розпізнання мовлення для перетворення звуку в текст. Ефективним є застосування методу, що базується на надиктовці через спеціальний пристрій «stenomask» (стенографічна маска), який дозволяє записувати на диктофон хід процесуальної дії зі швидкістю до 300 знаків на хвилину. На сьогодні поєднання цього методу з комп'ютерними системами перетворення мови на текст дозволяє з вірогідністю до 95% в автоматичному режимі отримувати текстові звіти. Систему стенографування при такій надійності розпізнання мовлення у науковій літературі відносять до автоматичної. Її недоліком є те, що вона розпізнає мовлення тільки одного диктора.

Є також автоматизовані системи стенографування, надійність яких становить 80% і вище, які розпізнають мовлення кількох дикторів. Оператор повинен виправляти лише кожне п'яте слово в тексті, що можна робити під час прослуховування звукової доріжки в процесі її відтворення.

Досить високі результати показали розроблені вітчизняними фахівцями експериментальні системи автоматизованого стенографування українського мовлення, які до того ж характеризуються неможливістю до апаратного забезпечення, не потребують адміністрування і значних витрат на впровадження, прості у користуванні [3].

Але КПК України 2012 року на сьогодні не передбачає можливості заявляти клопотання щодо розшифрування фонограми процесуальної дії. Не передбачає закон й обов'язкового відтворення технічного запису, адже для цього потрібно стільки ж часу, скільки тривала процесуальна дія. За наявності ж стенограми учасники процесуальної дії мали б змогу пересвідчитися у правильності її змісту, що нівелювало б можливі сумніви в автентичності технічного запису.

Підсумовуючи викладене, можна дійти наступних висновків, які безумовно, є предметом для подальшої дискусії:

1) фіксування процесуальних дій за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування є позитивним явищем, що сприяє його об'єктивізації та оптимізації;

2) встановлений порядок фіксування процесуальних дій, за якого технічний запис стає єдиним матеріальним носієм, де зафіксовані відомості, що можуть бути використані у доказуванні, не здатний виступати ефективною гарантією правосуддя;

3) удосконалити процедуру фіксування процесуальних дій за допомогою технічних засобів можливо завдяки запровадженню обов'язкового стенографування технічного запису.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (відповідає офіц. текстові). – К.: Алерта, 2012. – 300 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Я. Тація та ін. – Х.: Право, 2012. – У 2-х т. – Т. 1. – 767 с.

3. Безносюк А. М. Щодо форм фіксування кримінального провадження за новим КПК України / А. М. Безносюк // Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції, 14 травня 2013 р. [Електронний ресурс].

Марочкін Олексій Іванович

аспірант Науково-дослідного інституту

вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО

Мотивування є розумовою діяльністю слідчого (або її зовнішнім вираженням) щодо обґрунтування висновків, яких він дійшов у процесуальному рішенні. Змістовно мотивування є сукупністю (наведенням цієї сукупності) мотивів, доводів, аргументів, доказів, покладених в основу рішення. Зовнішнім проявом мотивування є виражене у письмовому документі - рішенні внутрішнє переконання слідчого у правомірності цього рішення. Тож, вмотивованим слід вважати таке рішення, в якому мотивування у відповідності із вимогами закону набуває свого завершеного вигляду.

Значення мотивування полягає в тому, що воно, з одного боку, виражає знання слідчого про сутність закону, який він застосовує у даній ситуації, а з іншого – визначає рівень його знань про факти, які підлягають встановленню у даному процесуальному рішенні.

За КПК вмотивованість є самостійною вимогою до процесуальних рішень, втім в законі відсутнє її загальне визначення, а розкривається лише зміст вмотивованого судового рішення, як такого, в якому наведені належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення (ч. 4 ст. 370 КПК).

Вимога щодо обов'язкового мотивування процесуальних рішень слідчого міститься, зокрема, у п. 11 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 55, п. 12 ч. 1 ст. 56, ч. 5 ст. 80, ч. 10 ст. 101, ч. 2 ст. 220, ч. 2 ст. 232 та ч. 4 ст. 280 КПК, що свідчить про подальше посилення уваги законодавця до цих питань. Однак, нелогічною вбачається відсутність в положенні загального змісту щодо процесуальних рішень (ст. 110 КПК) прямої вказівки на вимогу вмотивованості усіх процесуальних рішень слідчого, тим більше, що в окремих статтях КПК така вимога ставиться стосовно конкретних процесуальних рішень слідчого.

Аналіз положень КПК свідчить, що законодавець формулює вимоги щодо вмотивування окремих процесуальних рішень слідчого за допомогою наступних формулювань: 1) прямого зобов'язання слідчого мотивувати рішення; 2) зобов'язання слідчого наводити у рішенні належні і достатні фактичні, правові та етичні мотиви і підстави його прийняття; 3) зобов'язання слідчого наводити у рішенні сукупність встановлених обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також докази, на яких засновані його висновки (у додатках до рішення).

Розглянемо ці питання докладніше.

1. КПК прямо зобов'язує слідчого мотивувати такі рішення (постанови): про заборону застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження (п. 11 ч. 3 ст. 42 та п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК); про відмову у визнанні потерпілим (ч. 5 ст. 55 КПК); про самовідвід (ч. 5 ст. 80 КПК); про незгоду з висновком експерта (ч. 10 ст. 101 КПК); про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника про виконання будь-яких процесуальних дій (ч. 2 ст. 220 КПК); про здійснення дистанційного досудового розслідування (ч. 2 ст. 232 КПК); про зупинення досудового розслідування (ч. 4 ст. 280 КПК).

2. В окремих випадках законодавець лише зазначає, що у відповідному рішенні мають бути наведені мотиви та підстави його прийняття. Так, п. 2 ч. 5 ст. 110 КПК, положення якого мають загальний характер, передбачає, що мотивувальна частина постанови слідчого повинна містити відомості про зміст обставин, які є підставами для її прийняття та мотиви її прийняття, їх обґрунтування та посилання на положення КПК.

В той же час, підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження може бути обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення відповідного ступеня тяжкості

(п. 1 ч. 3 ст. 132 КПК), а також потреби досудового розслідування (п. 2 ч. 3 ст. 132 КПК). А підставою для застосування запобіжного заходу взагалі (ч. 2 ст. 177 КПК) є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК (переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей або документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується). До того ж, наголошується, що докази вчинення особою кримінального правопорушення та докази, якими обґрунтовуються відповідні обставини, мають бути вагомими (п. 1 та 11 ч. 1 ст. 178 КПК). Ініціювання питання про застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених КПК, є неприпустимим (ч. 2 ст. 177 КПК).

В якості підстави для проведення слідчої (розшукової) дії законодавець визначає наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2 ст. 223 КПК), а негласні слідчі (розшукові) дії мають здійснюватися у випадках неможливості отримання в інший спосіб відомостей про злочин та особу, яка його вчинила (ч. 2 ст. 246 КПК).

3. Зобов'язання слідчого наводити у рішенні сукупність встановлених обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та аналіз доказів, на яких засновані його висновки, виявляється у тому, що зазначені обставини мають наводитися у таких рішеннях у повному обсязі. Також мають бути наведені та проаналізовані належні докази, якими підтверджуються висновки слідчого. Інакше кажучи, вказані рішення мають містити кінцеву логічно завершену систему фактичних, правових й етичних мотивів та підстав, що дають можливість слідчому зробити остаточний висновок у досудовому розслідуванні. Так, відповідно до ст. 291 та 292 КПК обвинувальний акт та клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру мають містити, серед іншого, виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які вважаються встановленими, та правову кваліфікацію кримінального правопорушення.

Як відомо, кримінальний процесуальний закон не містить вичерпного переліку тих можливих ситуацій, в яких діє слідчий. Тому законодавець надає йому право обирати рішення із обов'язковим мотивуванням та обґрунтуванням цього вибору у межах, встановлених законом. Відсутність мотивування процесуальних рішень тягне їх визнання незаконними та необґрунтованими, і, отже, такими, що підлягають скасуванню через невідповідність вимогам закону. Зазначене є підставою для оскарження зацікавленими особами немотивованих або недостатньо мотивованих рішень слідчого з огляду на невідповідність мотивування фактичним обставинам кримінального правопорушення (відсутність певного обсягу знань слідчого про обставини кримінального правопорушення), неетичність мотивів, які покладені в основу прийняття процесуального рішення слідчого, приниження честі й гідності учасників кримінального провадження тощо. Отже, особливості мотивування процесуальних рішень слідчого мають самостійне значення для обґрунтування слідчим та суб'єктивним процесуального оформлення ним свого знання та розуміння об'єктивних обставин кримінального правопорушення шляхом винесення відповідного процесуального рішення, що, в підсумку, має забезпечити його законність.

Нестеренко Олександр Сергійович
аспірант НА СБ України

ВІДОМЧИЙ КОНТРОЛЬ В ОРГАНАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ефективність досудового розслідування будь-якого правоохоронного органу значною мірою залежить від якісного керівництва слідчим підрозділом. Як відомо, однією із фундаментальних складових елементів управлінської діяльності є контроль. У загальному розумінні під контролем розуміється діяльність щодо спостереження, перевірки відповідності процесу функціонування об'єкту прийнятим управлінським рішенням (законам, планам, нормам, стандартам, правилам, наказам тощо), виявлення результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень від вимог управлінських рішень, від прийнятих принципів організації та регулювання [1, с. 125].

Контроль будується на принципі організації зворотних зв'язків, що існують під час будь-якої взаємодії суб'єкта й об'єкта контролю.

Деякі автори виділяють три його стадії:

1) одержання інформації про стан об'єкта, куди входить прийняття рішення про здійснення контролю; складання його плану, у якому відображаються цілі, завдання, об'єкти, форми й види контролю; інструктаж тих, хто контролює; вивчення статистичної або іншої інформації про діяльність підлеглих;

2) збирання й оцінювання інформації про стан об'єкта, тобто вивчення напрямків його діяльності; збір матеріалів про них; порівняння результатів діяльності з результатами аналогічних періодів минулих років або з результатами роботи інших підрозділів чи з вимогами законів і відомчих наказів;

3) прийняття рішень, що спрямовані на усунення недоліків у діяльності підлеглих або на поширення позитивного досвіду [2, с. 51].

Відомчий контроль здійснюється міністерствами і відомствами усередині відповідної структури (тому його ще називають внутрішньовідомчим контролем). Такий контроль тісно пов'язаний із завданнями, що стоять перед міністерствами і відомствами [3, с. 20].

Відповідно до відомчих наказів Служби безпеки України начальник Головного слідчого управління та начальник слідчого відділу регіонального органу здійснюють контрольні функції щодо очолюваних підрозділів. З цього виходить, що суб'єктом здійснення відомчого контролю в органах досудового розслідування СБ України є їхні безпосередні керівники. Проте, ми вважаємо, що вказане положення є дещо суперечливим, оскільки зміст поняття «контроль» об'єднує в собі як процесуальний, так і організаційний контроль до якого входить перевірка стану мобілізаційного, кадрового, режимно-секретного та інших напрямків службової діяльності співробітників СБ України. Таким чином, суб'єктом організаційного контролю органу досудового розслідування може бути не лише начальник слідчого відділу, але й інші керівники структурних підрозділів регіонального органу СБ України.

Слід зауважити, що організаційна форма контролю, яка реалізується керівником органу досудового розслідування СБ України повинна перебувати в чітких межах, визначених відомчими нормативно-правовими актами. Це пояснюється тим, що недостатня правова регламентація службової діяльності вказаного учасника кримінального процесу призводить, в одних випадках, до занадто активного втручання керівника в процес службової діяльності підлеглих, а в інших, до його бездіяльності, що може послабити контроль за діяльністю особового складу підрозділу.